

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 44 Fylke: N. Trøndelag
 Tilleggsspørsmålnr. ~~Veving~~ Herad: Beistad
 Emne: Veving. Bygdelag: Sør. Beistad
 Oppskr. av: Olaf E. Elnan Gard: Elnan.
 (adresse): Elnan pr. Skintveit G.nr. Br.nr.

- A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. *Eller hækommelse og
 eller konferanse med gamle*
 B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke): *veverster.*

SVAR

Går en tilbake til tiden omkring 1890 eller før, finner en at bygdefolket jant over laget de døger eller stopper en skulle ha til telar, tepper, ducker, håndklær og sengeutstyr m. v. sjøl. Råstoffene var ull og lin, og disse råstoffene skaffet de sig ved sauehold og ved lindyrking. Den videre bearbeidelse til garn og tråd i forskjellig tykkelse og spinning foregikk også heime på gårdene; likeså farging, veving, stamping, persing og skreddering (syng). Men særlig til dette siste arbeid - skredderingen - var det spesielt opplærte skreddere, ialfald for finere telar. Ull ble farget svart ved hjelp av noe man kjøpte hos handelsmannen. Det kaldtes "bussel". Under fargingen, som ble foretatt ved koking i en stor gryte eller kjel, ble der også tilsatt "krombær". Såvidt jeg kan erindre var det et hjelpe-middel for å få fargen til å sitte

bedre på ull og bråd. Når man kar- det og spandt den fargete ulla, fikk en svart bråd, men dersom en under kardingen blandet den svarte med hvit ull, fikk en mørkegrått eller lysegrått garn, ellersom det var blanding til og det ble svart eller grå tøy.

- Her skal bemerkes at det var al- mindelig, at man på gårdene hadde sauer med svart eller mørkegrå ull, og denne ble brukt til garn og tøy som den var, - uten å bli farget. Garn og tøy kaldes da "sæuegrått". Klær av sæuegrått var mest til hver- dagsbruk. Ved bruk i noen tid hadde de klærne lett for å få et bruntlig skjær over sig, - og varre jo lengre de ble brukt ^{enn svart}. Andre farger klærne en også å fram- bylle; - eksempelvis gulb, rødt og brunt. Fargestoffet fikk en oftest fra planter.

I. Vevemåter.

1. Mannsklær.

Vadmel var det slags tøy som var almindelig brukt til yllerklær. Fargen var enten svart eller grå. Til helt svarte klær måtte det være bare svart: farget ull og til grå klær en blanding av svart og hvit ull, eller også na- turlig "sæuegrå" ull.

I daglig tale ble det mest sagt yllerk- klær, men ordet "dress" ble også nevnt,

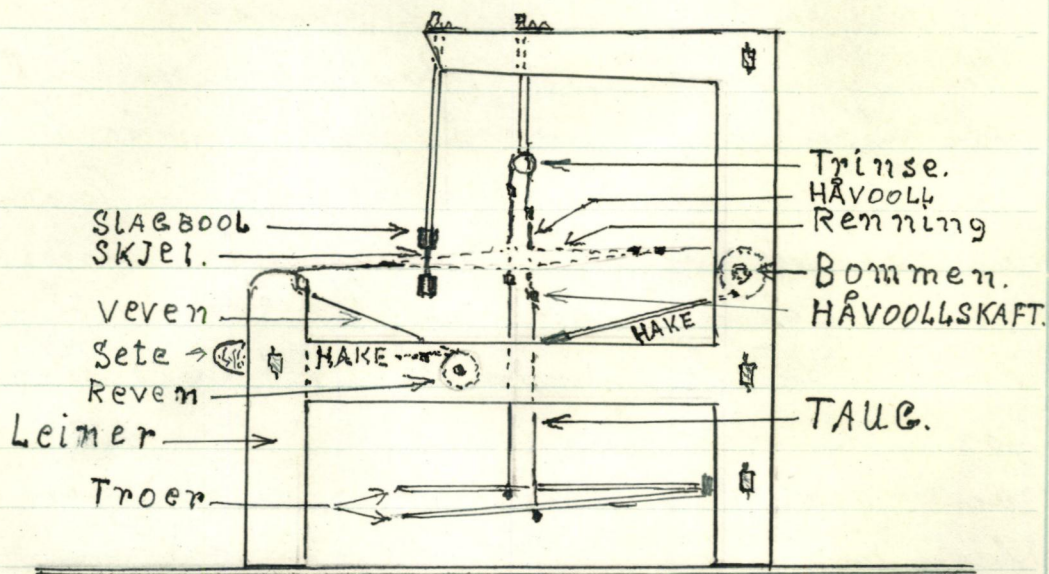
det hørtes nye finere. Disse yllertelar bestod av: benkler („bokse“), vest og trøye (også kaldt „kofte“).

Veving av vadmel (daglig: vånmmål) var i grunn nok så enkelt når bare veven var opsatt i vevstolen. Renning- en var på forhånd lagt opp på „rennstolen“ i den lengde og ~~bredd~~ med de antall tråder som var nødvendig for å få den bestemte bredd på veven. Fra rennstolen ble renningen lagt inn i „vevstolen“ (kaldt „vevleinan“), først på bommen, så de enkelte tråder gjennom „hävolla“ og „vevskia“, hvorefter renningstrådenes ender ble knyttet om en brett av en bommes tykkelse, og med en lengde som passet til vevleinerens innvendige bredde. Når så veven var strammet til og „trøer“ (trær) m. v. i orden, kunne vevingen ta til.

Til vadmel bruktes bare ullgarn, både til „renning“ og „istatt“. Renning- en kaldtes „varp“, og var mere hard: svønnet enn istattet, - da holdt den bedre i veven under arbeidet med vevingen. Istattet kaldtes „veft“. Ved å være løsere svønnet hjalp det til å gjøre støyet mykere.

Ved veving av vadmel bruktes to sett skaft med hävolla og to trøer, og gjerne 11. passen skjei i vevstolen. Vadmelsveven var her ofte kaldt for „einskjæft“.

Skematisk framstilling av vevstol:
Med to troer.

Etter at tøyet var sat ut av vevstolen ble det "stampet". Stampingen foregikk i eldre tid i et kar eller en stor slamp med lunkent vann. Her la man veven oppi og trampet og bråket den med føllene (uten noe på). Hensikten var å få tøyet til å krympe sammen så det ble tykt og tett. Var veven lang, måtte der en større slamp til for å få veven oppi, og langre tid for å tøyet ferdig. Under arbeidet måtte en stadig sørge for at vannet var passende varmt. Ordet "å stampe vannmål" kom antagelig av at der til arbeidet bruktes en slamp, - en lagget trekopp -. Etter denne behandling var vadmelet noe turrvet; - endel strakket og med lange ullhår som stakk ut på sidene. Så gjalt det om å få tøyet glatt og mere tiltalende av utseende. I det "öiemed ble det lagt i "perss"

Til persinga var det nødvendig med en hvis varme effekt, foruden at tøyet måtte

ha en passende fægthet. Tøjet ble glattet
ut så det ikke hadde folder eller rynker
og igjen lagt sammen flagsis. Mellom
lagene ble det så lagt inn varme jernstykk-
ker, men disse ble isolert fra direkte berøring
med tøjet, med papp eller annet tynt
materiale. Når det hele var lagt godt til rette,
i pressen ble vektstenger eller skrue (de var
av tre) brukt for å klemme det til. Tatt ut
av "pressen" ble vadmelen ytterligere behandlet
med "persjærnet" og så rullet sammen.
En slik rull kaldtes en "stuv". Det var ferdig
til sying. Slike vever kunne være ca. 60 alner lang.
Senere ble stamper anlagt ved elv eller bekk
og stampingen foregikk mere mekanisk.
Her i Sør-Beitstad har jeg hørt det skulle være
en slik stampe ved elva ved Jenshus. Dette
var omkring 1830-40. Ellers var det nok
flere slike stamper i distriktet.
Efterhvert som den fabrikmessige be-
handling av tøjet tok til utover annen
halvpart av 1800-tallet (aldri etter 1850)
ble gårdsstampingene sløyfet. Det hjemmeveve-
de vadmestøy sendtes da til fabrikkene til
stamping, og da disse fabrikkene også
tok til med "overskjæring" av det stamp-
ete vadmest, ble jo dette både glatt og fint.
Det var på rettsiden overskjæringen ble gjort.
Foruden til de såkalte ytterkler (drusser),
ble det også sydd frakker og "storskrager"
av vadmest. Disse var til bruk når det var
kjølig eller kaldt var på vinters tid. Dis-
se storskrager var som regel foret med sæn-
estinn med noe kort ull.

Utenom det som er nevnt bruktes vadmel også til labber, både til menn og kvinner samt barn. Men bare ytterste bekk var av nytt vadmel, ellers brukte en av utslitte klar. Likkl bruktes også til såler under labberne, flere lag sydd sammen med hysingbråd. Gjorne iunkit 1 em. Sykkelse.

2. Kvinneklær.

Vevemåten til kvinneklær var den samme som for mannsklær. Enkel vevemåte med 2 skaft og 2 trær. Til renning bruktes her bomulds-garn, men til istatt bruktes ull-garn. Tøyet kaldtes "stoff". Det var ikke så tykt som vadmelsover og ble ikke stampet. Derimot vasket en det i lunkent vann og perset det med persjærnet. Tjolesstoffet kunne være ensfarget sort, grått, rødt, rustbrunt eller lignende, men også stripet eller rutet - altså mønstret. Stoffet var altså halvulltøy. Etter vasking og persing var det ferdig til sying.

Sy kunne mest alle kvinner den tid. Kvinneklæden bestod av trøye og skjørt (også nevnt "stakk"). Til ytterligere beskyttelse mot kulde brukte de strikkete ulltrøyer eller vevde store "sjal".

3. Underløy.

a. For menn: De klesplagg som en hadde nærmest kroppen var som regel "halvulltøy", - altså bomulds renning og ull istatt. Det var alltid noe finere garn brukt til disse løyene enn til ytterklær og ble derfor mykere. Ved vevingen bruktes også finere vevskjei enn til vadmel, men ellers var

omgangsmåten den samme, med to skaft
håvull og to broer. Oftest var tøyet ufarget
men hadde tildeels også en dempet farge f. eks.
lys grå, eller lys blågrå. Til sommerbruk var
det også vevet av bare bomullsgarn.

Disse innerste plagg var trøye og bokse.
På overkroppen hadde en videre en skjorte
av lin eller bomullstøy. Skjorten var
kvit, - var så tid at den gikk omtrent
til knærne, - hadde lange armer med
knapper ved håndleddet og var åpen ved
halsen et stykke nedover brystet med
knapper også her. Utenpå skjorten kom
så en såkaldt undertrøye, enten av halv-
ulltøy eller bomullstøy. Ensfarget, ristet
eller med runder av forskjelligfarget
garn. Denne trøyen var kortere enn skjor-
ten, men hadde armer og knapper som
denne. Disse tre plaggene for overkroppen,
som her er nevnt kalles med et felles
navn for underklær og gikk ved midjen
innenfor linningen på underboksen.

b. For kvinner. Vevingsens utførelse
var den samme enkelte som foran beskrevet.
De innerste plaggene var trøye og bokse,
laget av kvitt halvulltøy. Trøyen uten ar-
mer eller ganske korte. Boksen hadde
bånd som ble knyttet rundt midjen.
Utenpå den innerste trøye kom så "ser-
ken", som i likhet med mennenes skjor-
te var av lin eller bomull og var
ufarget. Samme sidde som en skjorte,
men med korte armer. Kvinnene hadde en
spesiell natttrøye av kvitt lin eller bomullstøy.

som de tok på sig til sengetid.

4. Sengomheng.

Slike omheng for senger ble vevet både med renner og med ruter, altså også da med flere farger, jamt bruktes atterpasser vevskjei og vevet var 5 kvart (1 $\frac{1}{4}$ alm) bred. Fargene kunne være forskjellige. På et sted meldes om brun bunnfarge og tyse smale striper, og på et annet sted meldes om omheng i rutet mønster med farger i rødt, blått og svart. Rutenes størrelse var omlag 1 $\frac{1}{2}$ em. i firkant. I begge tilfelle var det renning av bomuldsgarn og islett av enkelt ildgarn. No som gir mig opplysningene om det rutete mønster sier, at både renningene og islettet hadde alle de 3 nevnte farger og at det ble brukt 4 par skaft med håvåll, men berre 2 troer. Tøyet ble etlags stoff.

5. Sengetøy.

Veving av laken var en forholdsvis enkel avgare, fordi en berre brukte 2 skaft og 2 troer. Til "finere" laken var både renning og islett lingarn av egen avling og tilvirkning. Ellers brukte en lin renning og bomulds islett, eller også bomuld til begge deler. Til disse siste har jeg på Övre Skevik (nabogård til Eldran), set denne oppskriften:

" Kvit vev av totråds bomuldsgarn
 " nr. 24. 10 mark^d garn til 60 alner

„lang vev, — bredde $21\frac{1}{2}$ passen. med
„18te passen vevskjei.“

Pütevår ble vevet på samme måten som laken, og av samme slags garn. Til daglig bruktes ikke pütevår i tidligere tid.

Foruten den vevnad som er nevnt foran til laken og pütevår, bruktes også en vevnad til laken med bomulls renning og ild til islatt. Renningen var hvit, snens islakket var heimespunnnet grått ildgarn. Disse lakener ble lagt i senga direkte ovenpå bolstere, og var altså å ligge på. Disse laken var varmere enn laken av bare bomull eller lin.

Veving av sengedepper var mere innviklet, idet de skulle være mønstret. Vevingen foregikk som regel med 4 skaff og 4 trær. 1 tråd i hver hovell og 2 tråder for hver lind i vevskjeia. Det ble vevet depper i 2 farger f. eks. blått og hvitt eller mørkevødt og hvitt. I renningen var da lagt skiftevis noen tråder farget og ikke farget, og likeså bruktes islatt av de samme sorter, skiftevis.

Hvitt sengedeppe med ophöiede roser var også vevet. Renningen var vanlig hvitt bomullsgarn, og islakket delvis av samme sort som renningen og delvis av et noe tykkere bomullsgarn. Det ble da slått inn i vevet skiftevis 1 lynn, 1 tykk, 1 lynn, 1 tykk o. s. v. De tykkeste islattstrådene ble med strikke-

pinner, - mellom renningsdrådene -, brukket lidt opp over wevens plan, og disse ophøiede snupper dannet figurer eller et bestemt system. Roser, stjerner o. s. v. Det bruktes 2 verbrodder til et teppe. Lengestøpper ble også wevet med fint ildgarn som islatt.

6. Døker, servietter og billedets håndklær var wevet i dreiel. Der bruktes 8 skaft og 8 troer, ellers var det også mindre skaft og troer eller mønstret. På den tid de avlet linet sjøl, bruktes lin til disse saker. Da var det fint lingarn både til renning og islatt. Mønstret var som regel rødt.

Ellers bruktes også 2-tråds bomuldsgarn nr. 24 til renning og enten fint lingarn eller "strigarn" (grov lin) til islatt. Min meddeler sier om dreielsvevingen, at det stadig var 2 troer medtrampet, f. eks. fra venstre nr. 1 og 2, 2 og 3 o. s. v. til en hadde fått trampet hele rekken ut, og så gjorde igjen.

Til såkaldt halv-dreiel bruktes mest 4 skaft og 4 troer.

En serviett kaldtes her i distriktet - en "salvet".

7. Håndklær (hånddøker) av lin var likesom til finere bruk, men det ble også wevet håndklær i dreiel eller halv-dreiel av bomuldsgarn.

Almindelige håndklær, til hverdagsbruk, ble wevd i vevdy. De kunne være helt

hvite, men tildels også med kulörte renner på sidene, eller også smärrelet.

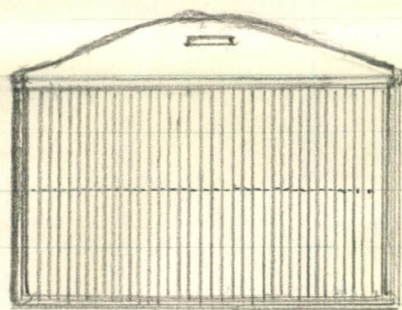
8. Hakker. Penning, - beste sort 2-tråds bomuldsgarn nr. 20. Veven oplagt for 65-70 cm. bredde (vel 1 alen) og 80 bredder sammen- sydd ga åkladets bredde. Talt brükkles 6 skaff og 6 troer og 2 av disse brükkles til "grünnveven" som hadde bomuldsgarn til islatt. Ellers brükkles üldgarn som islatt, og da dette ved vevingen lå lidt höiere enn bünnen (grünnveven), var det dette garn som skapte mönstret. Vevingen foregik med skiftevis en bom- üldstråd og en üldtråd. Üldgarnet var farget, og til et og samme åklade brükkles üldgarn av forskjellige farger.

Skematisk oppsettet gakter:

	Rödt	} 10 cm { 1 cm		Svart
	Svart			Lysgrönt
De smale	Rödt		De ca. 1 cm	Mörkrödt
render	Svart		brede render	Svart
er blå.	Rödt		er gule	Lysgr.
	Svart			Mörkr.
	Rödt			Svart.
	Svart			Lys. gr.
	Rödt			Mörkrödt
	Svart			Svart.

I feltene på åkladeveven er det selvfølgelig diverse mönstre, uten at jeg er i stand til å tegne dem opp eller forklare dem. Hvis jeg selv hadde fotoapparat ville jeg ha tatt fotografier både av disse og mye annet. Det ville vært til nytte.

Vevgrind brukte de for å lage for- skjellige slags band, strømpeband (hose- band), bokseseler og "søfte"-band. Ja, hva er dette siste, tenker du kanskje. Det var et band som kvinnene brukte for å korte "skjørtet" (skjörtet) med under arbeid. De la en fold av skjørtet rundt midjen, la "søftebandet" rundt og knyttet til. Båndet gikk da rundt midjen ned for den av skjørtet dannede fold og holdt det oppe. Skjørtene var jo nok så slitte for, og særlig under arbeid da en måtte bøye seg, kunne en trampe på nederste kant.

Stüller i tinnene.

Vevgrind.

Grinna bestod av jevne opretstående tinner, med en liten åpning (spalte) mellom, og på midten av tinnene var det et hull. Rensningen, som ikke var lengre enn til hvert arbeids- stykke ble tredd gjennom grinna, skiftevis med en tråd gjennom hullet i tinnene og en tråd i spalten mellom tinnene. Ved vevingen ble den ene enden av renningen gjort fast i et godt feste, og den andre

enden fast i et bånd omkring vever-
skens midje. Islatket vikledes på en
noe flat spole og denne brükkles også
for å trykke islatket på plass. Såvel
renning som islatk var oftest farget.
Renningen, som gikk noe glissen
gjennom grinna, ble ved vevingen
brükket sammen til den for bannet
passende bredde; - og grinna løftedes
eller senkedes for å få det nödvæn-
dige "skjøl" i vevet.

Fine bomüldstråds kjöretäumer
ble også vevd på denne måten.
Tråden var noe tyk.

Olaf E. Elnan.

